

di (30 Ağustos 1842) ve sekiz ay yirmi yedi gün süren ikinci sadâreti de son bulmuş oldu. Bir hafta sonra ikinci defa Edirne valiliğine tayin edildiye de bu görevde fazla kalamadı (11 Mayıs 1843), ancak bir süre sonra affedilerek İstanbul'a gelmesine izin verildi. Ardından kendisine Hüdâvendigâr (Bursa) valiliği uygun görüldü (Ağustos 1849) fakat rahatsızlığını ileri sürerek gitmediği için emekliye ayrıldı ve İstanbul'da vefat etti (17 Cemâziyelâhîr 1271 / 7 Mart 1855). Eyüp'te Bostan İskeleyi tarafında Mihrîşah Vâlide Sultan Mek-tebi bahçesinde medfundur.

Kaynaklarda İzzet Mehmed Paşa'nın cesur, azimli, sabırlı, vakur, irtikâp ve irtişâdan hoşlanmayan sert mizaçlı bir devlet adamı olduğu ve üzerine aldığı vazife- de mûsamaha göstermediği, düşüncele- rini serbestçe söylemekten çekinmediği belirtilir. 1248'deki (1832) büyük yangın- da yanan Ankara Çarşı Camii'ni kendi pa- rasıyla yeniden inşa ettirdiği bilinmekte- dir (Uzunçarşılı, *TTK Belleten*, XXVIII/110 [1964], s. 244).

BİBLİYOGRAFYA :

BA, *Tahvil Defterlerinden Atık Vüzerâ Def- teri*, nr. 39; Esad Efendi, *Üss-i Zafer*, İstanbul 1241, s. 160-166; Ahmed Rifat, *Verdü'l-hadâ- ik*, İstanbul 1283, s. 27-30; Cevdet, *Târih*, XII, 156, 161-170; Mehmed Memduh [Paşa], *Esvât-ı Sudûr*, İstanbul 1328, s. 8-9; Lütfî, *Târih*, I, 154, 304-305; II, 24, 29, 35, 40-44, 46-49, 51-57, 66-67, 117; VI, 118-119; VII, 20-21, 44; *Sicill-i Osmânî*, III, 460-461; Abdurrahman Şe- ref, *Tarih Musâhabeleri*, İstanbul 1339, s. 9, 257-258; Uzunçarşılı, *Kapukulu Ocakları*, I, 550, 552-553, 600; a.mlf., "Dârendeli İzzet Mehmed Paşa", *TTK Belleten*, XXVIII/110 (1964), s. 235-247; Danışmend, *Kronoloji*, IV, 110-111, 113-114, 131, 133, 495, 497, 590; *Mufasssal Os- manlı Tarihi*, İstanbul 1962-63; V, 2898-2899, 2909-2910, 2941; VI, 2972-2973; Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, Ankara 1983, V, 120, 148-149, 186, 200-201; "İzzet Mehmed Paşa", *TA*, XX, 486-487.

CEVDET KÜÇÜK

İZZET MEHMED PAŞA, Safranbolulu (1743-1812)

Osmanlı sadrazamı.

1156 (1743) yılı ortalarında Safranbo- lu'da doğdu. Zülüflü baltacılar İbrâ- him Ağazâde Ali Ağa'nın oğludur. 1173'- te (1760) İstanbul'a, Sarı Mustafa Paşa Kethüdâsi diye bilinen amcası Kaptanı- deryâ Benli Hacı Mustafa Paşa'nın yanı- na gitti. Bunun oğlu İbrâhim Beyefendi ile birlikte kitâbet ve inşâ dersleri aldı. Daha sonra Baltacı Ocağı'na girdi ve bu-

rada Kaptanıderyâ Mustafa Paşa Bira- derzâdesi diye meşhur oldu. Ardından Si- lâhdar Seyyid Mehmed Efendi'ye intisap etti ve Halife unvanıyla anılmaya başlan- dı. Bir süre kapı hasekiliği, Dârüssaâde ağası yazıcılığı yaptı. Bu görevi sırasında Haremeyn gelirlerinin toplanmasındaki hizmetlerine mükâfat olarak 4 Cemâzi- yelevvel 1193'te (20 Mayıs 1779) kendisi- ne Muhâsebe-i Evvel pâyesi hil'atiyle sa- mur kürk giydirildi (Cevdet, II, 126). Aynı yılın 23 Ağustosunda Darphâne emini- liğine ve Şah Sultan kethüdâlığına getirildi. Bu arada Halil Hamîd Paşa'nın kızı ile ev- lendi. 2 Receb 1199 (11 Mayıs 1785) tari- hinde Darphâne eminliğinden alındı ve üzerinde sadece Şah Sultan kethüdâlığı kaldı. Birkaç ay sonra da şehreminiğe tayin edildi. 25 Cemâziyelevvel 1200'de (26 Mart 1786) Tersane emini oldu, fakat çok geçmeden vezirlik rütbesiyle Hanya muhafızlığına (a.g.e., III, 272), 23 Kasım'- da Diyarbekir beylerbeyiliğine, 15 Rebû- levvel 1201'de (5 Ocak 1787) İç İl sancak beyiliğine, bir ay sonra Bender Kalesi mu- hafızlığına, 21 Nisan'da Cidde valiliğine, ardından da Boğaz Hisarı muhafızlığına getirildi.

1205 Recebinde (Mart 1791) Mısır vali- liğine tayin edilen İzzet Mehmed Paşa bu görevi sırasında başarılı hizmetlerde bulundu ve bazı ayaklanmaları bastırdı (a.g.e., V, 279-281). Nizâm-ı Cedîd çerç- vesinde yapılmakta olan yenilikler için ye- ni gelir kaynakları bulabilecek yetenekli bir sadrazam aranırken iki yıldan fazla bir süredir Mısır'daki hizmetleriyle adı du- yulan İzzet Mehmed Paşa hatıra geldi. 5 Şevval 1207'de (16 Mayıs 1793) Anadolu beylerbeyiliğine getirildi ve daha görev yeri olan Kütahya'ya ulaşmadan merke- ze çağırılarak Melek Mehmed Paşa'nın ye- rine sadrazamlığa tayin edildi (25 Rebû- levvel 1209 / 20 Ekim 1794). Sadrazamlı- ğa tayini münasebetiyle Enderunlu Fâzıl, "Mühr-i emânât erdi Melek'ten Meh- med'e" mısrayla tarih düşürmüştür.

Sadrazamlığa getirilen kimsenin kırk mülâzemet vermesi âdetti; bu mülâze- metler öteden beri şefaât ve rica ile veri- lir, genellikle de ehil olmayanlara düşer- di. İzzet Mehmed Paşa, yersiz mülâzemet verilmesini uygun bulmayıp mülâzemet- leri ulemâdan birkaç mümeyyiz tayini- ye medrese talebesinden imtihanla hak edenlere verdirmiş, ayrıca her birine 15'er kuruş ihsanda bulunmuş, böylece daha sadâretinin başında olumlu bir iş yap- mıştır.

I. Abdülhamid döneminde iki defa bu görevde bulunan Bolulu İzzet Mehmed Paşa ile karıştırılmaması için bazan "Sâ- nî" diye anılan (a.g.e., VI, 139) Safranbo- lulu İzzet Mehmed Paşa'nın sadrazamlı- ğı Nizâm-ı Cedîd faaliyetleri içinde geçti. Onun zamanında Tersane'de yapımına başlanan büyük havuz için Fransa'dan ve İsveç'ten uzmanlar getirtilmiştir. Nizâm-ı Cedîd askerleriyle de yakından ilgilenen paşa III. Selim tarafından değerli bir han- çer, istiklâlini hâvi bir hatt-ı hümayun ve samur kürkle taltif edilmiştir (a.g.e., VI, 386-387, 394). İzzet Mehmed Paşa döne- minin önemli olaylarından ilki, 1209'da (1795) çıkan ve on bir saat kadar devam eden İstanbul yangınıdır. Bu yangında Ba- lıkpazarı, Uzunçarşı ve Ahî Çelebi Camii civarı tamamen yanıp kül olmuştur. İkinci önemli hadise 1212 (1797) sonlarında başlayan Pazvandoğlu Osman ayaklan- masıdır. Nizâm-ı Cedîd'e muhalif olan bu âsi Rumeli âyanının cezalandırılması için Bâbü'lî'de toplanan olağan üstü mecliste hükümet kuvvetlerinin başına Kaptanı- deryâ Küçük Hüseyin Paşa getirilmiştir. Pazvandoğlu'nun kuvvetleriyle çeşitli cep- helerdeki çarpışmalarda hükümet kuv- vetleri galip gelmişse de Pazvandoğlu is- yanı tamamen bastırılmamıştır. İzzet Mehmed Paşa döneminin en önemli si- yasî olayı ise kendi hükümetinin tanıdığı ihtilâl Fransa'sının Mısır'ı işgal etmesidir. Zilkade 1212'de (Mayıs 1798) Tulon'dan hareket eden Napolyon Bonapart kuman- dasındaki Fransız donanması temmuz başında İskenderiye Limanı'na varmış, fazla bir direnişle karşılaşmadan şehri teslim almış ve Ehramlar Savaşı'nı kaza- narak 23 Temmuz günü Kahire'ye gir- miş, fakat ağustos başında Ebûkir Sava- şı'nda İngiliz donanmasına yenilmiştir.

Mısır'da bu gelişmeler olurken daha önce burada valilik yapan, dolayısıyla vilâ- yet ahvalini bilmesi gereken, ayrıca birkaç aydır Fransa'nın Mısır'a saldıracağı söy- lentilerine rağmen tedbir almayan İzzet Mehmed Paşa 18 Rebûlevvel 1213'te (30 Ağustos 1798) sadrazamlıktan azledildi (a.g.e., VIII, 320). Sadâretten alındıktan sonra Sakız'a sürülen İzzet Mehmed Pa- şa buradan da mukâtaasının bulunduğu Manisa'ya gönderilmiş ve 2 Ramazan 1227 (9 Eylül 1812) tarihinde orada öl- müştür. Fazla miktardaki parası devlet- çe müsâdere edilmiştir.

İstanbul'da Balıkpazarı'nda (*Sicill-i Os- mânî*, III, 457) ve Safranbolu'da camisi bu- lunan İzzet Mehmed Paşa dört yıla yakın sadrazamlık yapmıştır. İzzet Mehmed Pa-

şa, III. Selim tarafından tamahkâr, mürtekip, şahsı çıkarlarını devletin menfaatlerinin üstünde tutan, mîrî malını telef eden ve işlerinde gevşeklik gösteren biri olarak nitelenirken (Cevdet, VII, 320) çağdaş eserlerde tedbirli, cömert ve kimseyi incitmeyen bir kişi olarak tavsif edilmektedir (Ahmed Câvid, s. 49).

BİBLİYOGRAFYA :

Halil Nûri, *Tarih*, İÜ Ktp., TY, nr. 5996, 6000, 6001, tür.yer.; Ahmed Câvid, *Verd-i Mutarrâ*, İstanbul 1271, s. 47-49; a.mlf., *Hadika-i Vekâyi'* (nşr. Adnan Baycar), Ankara 1998, s. 8, 33, 67, 234, 235; Mütercim Âsim Efendi, *Tarih*, İstanbul, ts., I, tür.yer.; Mustafa Nûri Paşa, *Netâ-yicü'l-vukûât* (nşr. Mehmed Gâlib Bey), İstanbul 1327, IV, 35-37; Cevdet, *Tarih*, II, 126; III, 272; V, 103, 279-282; VI, 137-141, 327 vd., 355, 371-372, 386-387, 394, 402-406; VII, 302, 320; VIII, 320; X, 35-37; *Sicill-i Osmânî*, III, 456-457; IV, 437; Danişmend, *Kronoloji*, IV, 73-76, 489, 546, 579, 585; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, IV/1, s. 604; IV/2, s. 454, 503; Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, Ankara 1947, V, 22 vd.; İdris Bostan, "Osmanlı Bahriyesinde Modernleşme Hareketleri I, Tersanede Büyük Havuz İnşası, 1794-1800", *150. Yılında Tanzimat*, Ankara 1992, s. 69 vd.

ABDÜLKADİR ÖZCAN

İZZET MOLLA, Keçecizâde (1786-1829)

Divan şiirinin

XIX. yüzyıldaki son temsilcilerinden.

İstanbul Samatya'da Canbaziye mahallesinde doğdu. Asıl adı Mehmed İzzet'tir. Konyalı bir aileye mensup olup I. Abdülhamid devri kazaskerlerinden Keçecizâde İakabıyla tanınan Sâlih Efendi'nin oğlu, Tanzimat devrinin ünlü devlet adamlarından Fuad Paşa'nın babasıdır. Dedesi Keçecizâde Mustafa Efendi küçük yaşta Konya'dan İstanbul'a gelip ilmiye mesleğine girmiş, babası Sâlih Efendi de aynı yolu takip etmiştir. İzzet Molla'nın *Devhatü'l-mehâmid fi tercemeti'l-vâlid* adlı eserinde anlattığına göre, İstanbul'a geldikten sonra Pîrizâde Mehmed Sâhib Efendi'ye intisap eden dedesi Mustafa Efendi onun oğlu Osman Sâhib Efendi'ye ders vermiş ve yine onun yardımıyla Dâvud Paşa Camii imamının kızıyla evlenmiş, bu evlilikten Sâlih Efendi dünyaya gelmiştir. Sâlih Efendi, sözünü esirgemen bir kişi olduğundan zamanla düşmanlarının gazabına uğramış, önce Konya'ya, ardından Gelibolu'ya sürgün edilmiştir. Ömrü çile ve yokluklarla geçen Sâlih Efendi ölümüne yakın bir tarihte (1799) Anadolu, daha sonra Rumeli kazaskerliğine

getirilmiş, ancak kısa bir süre sonra vefat etmiştir. İzzet Molla babasının ölümüne, "Sâlih Efendi göçtü olsun cinâna dâhil" mısraını tarih düşürmüştür.

Babasının ölümünde henüz on üç yaşlarında bulunan İzzet Molla, eniştereli Meş'alecizâde Esad Bey ile Kazasker Moralızâde Hâmid Efendi'nin himayesinde büyüdü ve oldukça güç şartlar altında medrese tahsilini tamamlayıp müderris rûusu alarak ilmiye mesleğine girdi (1797). Rivayete göre içkiye, eğlence ve sefahate düşkünlüğü yüzünden bir müddet sonra müderrislikten uzaklaştırıldı. Bunun üzerine ümitsizliğe kapılarak intihara teşebbüs ettiyse de bir tesadüf eseri kurtuldu. Hayata dönmesine vesile olan lûgat yazar Hançerî Bey vasıtasıyla saray kethüdâsı Hâlet Efendi ile tanıştı. Bu tanışmadan sonra 1809 yılında Şeyhülislâm Sâlihizâde Esad Efendi'nin aracılığıyla Bursa müfettişliğine, ardından rikâb-ı hümayun kethüdâlığına tayin edildi. Hâlet Efendi ile olan dostluğu sayesinde 1820'de Galata kadılığına getirildi. 1822'de Hâlet Efendi'nin görevinden azledilip katledilmesi üzerine birçoklarının yaptığı gibi saf değiştirip onun aleyhine dönmediği, aksine onu övüp düşmanlarını yerdığı için 27 Şubat 1823'te mansıbı kaldırılmaksızın Keşan'a sürgüne gönderildi.

Sürgünün onuncu ayına doğru Sadrazam Galib Mehmed Paşa'ya sunduğu bir kaside sayesinde 16 Şubat 1824'te affedilerek İstanbul'a döndü. Bir yıl sonra Mekke kadısı pâyesini aldı ve 1826'da İstanbul kadısı pâyesiyle Haremeyn müfettişliğine tayin edildi. Ertesi yıl mahallî idarelerin harcamaları için halktan yapılan tahsilâtı kontrol etmekle görevlendirildi. Mayıs 1828'de, Mora isyanı dolayısıyla Ruslar'a karşı savaş ilân edilip edilmemesinin görüşüldüğü Meclis-i Umûmî'de alınan savaş kararına başlangıçta katılmış görünmekle beraber daha sonra savaşa karşı olduğunu açıklayan bir lâiyhayı padişaha sundu. Lâiyhası isabetli görülmediği için idamına karar verilmişken Yâsin-cizâde Abdülvehhâb Efendi'nin araya girilmesiyle bağışlanıp 17 Kasım 1828'de Sivas'a sürgüne gönderildi. Dokuz ay kadar sonra henüz kırk üç yaşında iken Sivas'ta vefat etti (Safer 1245 / Ağustos 1829). Zehirletildiği veya bir şekilde katledildiği yolundaki rivayetler, *Hazân-ı Âsâr* adlı divanında ölüm korkusu ifade eden birtakım beyitlerin varlığı dışında ciddi bir bilgiye dayanmamaktadır. Muhalefet ettiği Rus savaşı vefatından kısa bir süre

önce yenilgiyle sonuçlanmış, bundan dolayı İzzet Molla haklı görülerek affedilmişti. Ancak bu hususta çıkan ferman ölümünden sonra Sivas'a ulaşabilmiştir. Naaşı önce Sivas'ta Garipler Mezarlığı'na defnedilmiş, 1919 yılında kemikleri İstanbul'a getirilerek Canbaziye mahallesinde Mustafa Ağa Mescidi'nin avlusunda babasının yanına konulmuştur. Ölümüne Sahafîlar Şeyhizâde Esad Efendi, Vak'anüvis Ahmed Lutfi Efendi ve Şeyhülislâm Ârif Hikmet Bey çeşitli tarihler düşürmüşlerdir.

Çağdaşlarının ifadelerinden keskin bir zekâyâ sahip olduğu anlaşılan İzzet Molla *Mihnet-keşân* adlı eserinde kendisini uzun boylu, seyrek sakallı, dünyada benzeri bulunmayan bir kişi olarak tanıtmış, başka manzumelerinde de iri yarı olduğundan söz etmiştir. Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın torunlarından İsmâil Mekki Bey'in kızı Hibetullah Hanım'la evlenen İzzet Molla'nın bu evlilikten Fuad (Paşa), Reşad, Murad ve Sedad adlarında dört çocuğu dünyaya gelmiştir.

M. Fuad Köprülü'nün "klasik nazmın son üstadı" diye nitelendirdiği İzzet Molla derviş ruhlu, olgun ve nüktedan bir şairdir. Gerek divanındaki manzumelerde gerekse mesnevilerinde mahallî renkler ve yerli unsurlar dikkati çekecek derecede çoktur. Esasen onun şiirinin kaynakları arasında Mevlevîlik'le nazîrcilik geleneği başta gelmektedir. Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî ve Şems-i Tebrîzî'ye büyük hayranlık duyan ve ilhamını geniş ölçüde Mevlevîlik'ten alan İzzet Molla bu tarikata koruyucusu Hâlet Efendi'nin delâletiyle girmiş olmalıdır. Hemen bütün gazellerinin maktâ' beyitlerinde Mevlânâ'nın adını zikretmesi, onun birçok manzumesini tahmis etmesi, Şeyh Galib'in *Hüsni ü Aşk*'ına nazîre olarak yazdığı *Gülşen-i Aşk* adlı mesnevisinde Mevlevîliğin temelindeki aşk felsefesini anlatmaya çalışması bu tesirle açıklanabilir. Manzumelerinde başta divan şiirinin klasik şairleri Nef'î ve Nâbî olmak üzere Seyyid Vehbî, Nedîm ve Şeyh Galib'in etkisi açıkça görülmektedir. Bilhassa Şeyh Galib'e onu taklit, tanzîr ve hatta bir kısım mazmunlarını aynen alıp tekrar edecek kadar bağlıdır. Kasidelerinde Nef'î yolunu takip etmişse de onun kadar başarılı olamamıştır. *Mihnet-keşân*'da İran şairlerinden en çok Nizâmî-i Gencevî, Unsûrî, Şevket ve Bîdil'i beğendiğini kendisi söyler.

İzzet Molla'nın asıl başarısı gazellerinde görülür. Bunlarda kafiye ve mazmun-